

Л.Старовойт,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри мистецьких дисциплін
дошкільної та початкової освіти
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
L. Starovoit,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Head of Valentyna Voloshyna
Faculty of Preschool and Primary Education,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi
State Pedagogical University

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦТВА У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE FUTURE ART TEACHER IN THE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION

***Анотація.** Стаття розкриває специфіку поняття „компетентність”, „професійна компетентність” вчителя мистецтва. Розкрито методичні та технологічні проблеми підготовки майбутніх фахівців мистецько-педагогічної діяльності.*

***Abstract.** The present article deals with the concept of „competence”, „professional competence” teacher of music. Solved methodological and technological problems of future professionals musical and educational activities.*

***Ключові слова:** професійна компетентність, мистецтво, компетентнісний підхід, методична підготовка.*

***Keywords:** professional competence, art, competence approach, methodical preparation.*

Постановка проблеми. Входження України в світовий освітній простір та кардинальні зміни, що відбуваються в суспільно-економічній сфері нашої держави на сучасному етапі, а саме офіційна заява України на вступ до Євросоюзу за спеціальною спрощеною процедурою, детермінує інноваційні процеси в сфері освіти, переорієнтує процеси професійно-педагогічної підготовки на європейські стандарти. У зв'язку з цим посилюються вимоги не тільки до професійного зростання вчителя, а й до його особистісних якостей, що виявляються в здатності орієнтуватися в розмаїтті протиріч сучасного світу, бути готовим до перманентних змін, самостійно набувати компетенцій згідно обраного фаху, визначати особистісні способи творчої самореалізації і самоствердження в професійній кар'єрі й життєдіяльності [4]. Успішність розв'язання цих питань залежить від сформованості музичновиконавської

компетентності, яка в складній інтегративній структурі професійнопедагогічної діяльності вчителя мистецтва є ключовою.

Аналіз наукових публікацій. Проблеми розвитку загально-педагогічних і спеціальних здібностей, удосконаленню форм і методів професійної підготовки майбутнього вчителя присвячені праці багатьох вчених. Широкого висвітлення набули підходи до розробки моделі діяльності педагога (С.Архангельський, А.Вербицький, С.Вершловський, І.Зязюн, Н.Кузьміна, В.Сластьонін, Н.Тализін та ін.), питання удосконалення мистецької освіти стали предметом численних педагогічних досліджень (Л. Арчажникова, Н. Гуральник, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, Г. Ципін, О. Щербініна, В. Шульгіна, О. Щолокова та ін.). Розглядаючи поняття «компетентність» у контексті культурологічного підходу, науковці підкреслюють її орієнтацію на духовні потенції особистості. Основою її формування виступає поєднання знань, навичок і вмінь з індивідуальним переживанням, емоційно-почуттєвим досвідом, зумовленого різноманітними життєвими ситуаціями [1, с. 282]. Освітні мистецькі компетенції умовно класифікуються на загальні (особисті й соціальні) і функціональні. Функціональні компетенції пов'язані з певною предметною (музичні, образотворчі, театральні, хореографічні тощо) і міжпредметною діяльністю. Професійну компетентність майбутнього вчителя мистецтва Г.Падалка визначає як системну, інтегративну якість, що передбачає здатність особистості усвідомлювати мистецтво як явище суспільного життя, засвоєння основних її закономірностей, стилів і жанрів, до оволодіння засобами втілення художніх образів у виконавстві, до застосування мистецтва в художньо-виховній роботі зі школярами. Знати мистецтво в розмаїтті його жанрів і стилів, підкреслює Г.Падалка, – означає мати великий запас естетичних вражень, великий досвід інтелектуально-емоційного усвідомлення образного змісту творів, володіти різнобарвною палітрою здатності до художніх роздумів і почуттів [1, с. 283]. О.Михайличенко відносить професійну компетентність учителя мистецтва до структурних компонентів педагогічної майстерності, яку визначає як сукупність професійної компетентності, педагогічних здібностей та педагогічної техніки. Професійну компетентність викладача мистецьких дисциплін науковець визначає як «гармонійне поєднання його музичних знань, педагогічно спрямованої свідомості та психологопедагогічного мислення» [1, с. 284]. Ґрунтуючись на висновках педагогів-науковців про те, що компетентність насамперед має діяльнісну характеристику, котра розкриває здатність фахівця здійснювати необхідні професійні дії, успішно реалізовувати набуті знання, вміння і навички в практичній діяльності, мистецько-виконавську компетентність можна визначити як складну інтегративну особистісну якість майбутнього вчителя мистецтва, сформованість якої зумовлено здатністю до художньої інтерпретації в різних видах мистецько-виконавської діяльності. Діяльність учителя мистецтва, зазначається у наукових працях О.Апраксіної, Л.Арчажникової, Л.Горюнової, Г.Падалки, Л.Рапацької, О.Ростовського, визначається мистецько-педагогічною діяльністю, котра синтезує педагогічну, художню, музично-виконавську, дослідницьку роботу й заснована на вміннях самостійно

систематизувати й узагальнювати набуті знання [3], осягати навколишній світ через художні образи [3].

Мета та завдання дослідження. Висвітлити сутність професійної компетентності вчителя мистецтва з урахуванням специфіки його роботи в школі.

Основні результати дослідження. Спираючись на вищевикладені трактування, ми підійшли до дослідження категорії „професійна компетентність”, яка в енциклопедії професійної освіти (від лат. *professio* – офіційне заняття, лат. *compeo* – відповідати, підходити) трактується як інтегральна характеристика ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань і умінь, достатніх для досягнення поставленої мети у даному виді діяльності [3, с.383]. До вивчення проблеми формування та вдосконалення професійної компетентності вчителя в системі вищої професійної освіти звертається багато дослідників. Вони бачать у професійній компетентності особистісне утворення і готовність до продуктивної педагогічної діяльності. У поняття професійної компетентності включають єдність теоретичної і практичної готовності педагога до здійснення педагогічної діяльності. Зокрема, професійною компетентністю, на думку Н.Кузьміної [3], є сукупність умінь педагога як суб'єкта педагогічного впливу особливим чином структурувати наукові і практичні знання з метою найоптимальнішого вирішення педагогічних завдань. Ряд вчених (О.Роботова, Т.Леонт'єва, І. Шапошникова) під професійною компетентністю розуміють особисті можливості вчителя, вихователя, педагога, що дозволяють йому самостійно й досить точно та ефективно вирішувати педагогічні завдання, що формуються ним самим або адміністрацією освітньої установи [3]. А. Маркова виділяє наступні види професійної компетентності: – спеціальна компетентність – володіння власне професійною діяльністю на високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток; – соціальна компетентність – володіння спільною (груповою, кооперативною) діяльністю, співпрацею, а також володіти в даній професії прийомами професійного спілкування; соціальна відповідальність за результати своєї праці; – особистісна компетентність – володіння прийомами особистісного самовираження і саморозвитку, засобами протистояння професійним деформаціям особистості; – індивідуальна компетентність – володіння прийомами самореалізації та розвитку індивідуальності в рамках професії, готовність до професійного зростання, здатність до індивідуального самозбереження, неохочість до професійного старіння, вміння раціонально організувати свою працю без перевантажень часу і сил, організувати роботу так, щоб вона була необтяжливою, без втоми і навіть з освіжаючим ефектом. Детальне дослідження терміну „професійна компетентність учителя” було здійснене в роботі С.Годнік і Г.Козберг. Автори зазначають, що в структурі професійної компетентності фундаментальних компонентом є знання. Дослідники підкреслюють, що можливості ЗВО щодо практичної підготовки випускників обмежені термінами навчання і „вмістимістю” навчального плану, в якому має бути представлений комплекс загальнонаукових, спеціальних дисциплін і професійних практик. Навіть при ідеальному поєднанні всього комплексу дисциплін ЗВО може сформувати тільки необхідну готовність до

оволодіння професійною компетентністю, а не самою властивістю професіонала, тоді як його формування пов'язане з особистим досвідом. На думку авторів, педагог-початківець перебуває в ситуації протиріччя між теоретичною підготовкою, одержаною у ЗВО, і вимогами, які ставляться до нього в практичній роботі. Щоб сформувати професійну компетентність, випускник має володіти системою знань про сутність, основні види, форми і закономірності педагогічної діяльності, психолого-педагогічними основами освіти і виховання, освоїти сучасні методи викладання в загальноосвітній школі. Аналіз літератури показав, що більшість авторів включають в поняття „професійна компетентність вчителя” властивості особистості педагога, знання та вміння, необхідні для його професійної діяльності. Термін „професійна компетентність вчителя” використовується дослідниками як ключове поняття та визначає інтегративну якість особистості, підсумовуючі знання, уміння і навички, набуті в процесі навчання, а також готовність до професійної діяльності [6].

Розглянувши погляди дослідників на професійну компетентність, ми з'ясували, що вони охоплюють всі спеціальності педагогічного профілю, однак компетентність вчителя мистецтва відрізняється своєю специфічністю, яка обумовлена особливостями мистецтва і як навчального предмета і полягає в тому, що вчитель вирішує педагогічні завдання засобами мистецтва. Нам близька така позиція, тому що ми розглядаємо професійну компетентність учителя мистецтва, в якій провідною якістю є практична готовність до здійснення професійної мистецько-педагогічної діяльності на основі інтеграції педагогічних і спеціальних здібностей, засвоєних знань, сформованих умінь і навичок. З метою підготовки компетентного вчителя мистецтва в 60-ті роки минулого століття почалася організація музично-педагогічних відділень і факультетів в середніх і вищих навчальних закладах країни. Більшу частину їх викладачів склали випускники спеціальних відділень консерваторій (виконавських, диригентсько-хорових, вокальних, інструментальних, теоретичних, мистецтвознавчих тощо). Це зумовило те, що існуюча система підготовки вчителя мистецтва складалася під впливом консерваторських класів, де мета навчання – вузькоспеціальна підготовка студента до діяльності викладача спеціального мистецького навчального закладу або виконавця (наприклад, концертмейстера або соліста). Згідно з державним освітнім стандартом, метою навчання на музично-педагогічному факультеті є підготовка вчителя загальноосвітньої школи, для якого педагогічні здібності є основними і їм підпорядковані спеціальні здібності (музикальність, артистичність, креативність, володіння інструментом, диригентською технікою тощо). Таке поєднання необхідне як засіб для майбутньої професійної діяльності та знаходиться в основі формування професійної компетентності майбутнього вчителя мистецтва. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя мистецтва у багатьох випадках залежить від професійної спрямованості викладачів навчального закладу. На думку С.Білозерцева, „успішність професійної освіти визначається сьогодні не тільки і не стільки активністю одного викладача або однієї кафедри, а оптимальним співробітництвом усіх кафедр і викладачів, стратегією і тактикою факультету” [2, с.551]. Аналізувати проблеми

підготовки компетентного вчителя мистецтва не можна без вивчення, узагальнення та наукового осмислення багатого досвіду, представленого історією мистецької освіти та накопиченого педагогами. Слід зазначити, що підготовка вчителя мистецтва пов'язана з вивченням різноманітного комплексу спеціальних дисциплін, до кожної з яких визначена особлива методика викладання. Звідси випливає, що методика підготовки майбутнього вчителя мистецьких дисциплін має бути спрямована на набуття знань та умінь для здійснення поліфункціональної діяльності в загальноосвітній школі. Також важливу роль відіграє роль спадкоємності теоретичних знань і практичних умінь, одержуваних студентами зі спеціальних дисциплін у подальшій педагогічній діяльності. На думку Ю.Алієва [5], для вирішення конкретних завдань учителю мистецтва необхідний весь арсенал психолого-педагогічних і мистецьких знань з першого дня роботи в школі, оскільки ситуації, з якими він стикається, мають комплексний характер. Як би не поліпшувався мистецько-освітній процес у вищій школі, випускника вищого мистецького навчального закладу не можна розглядати як готового, вже сформованого вчителя мистецтва. Він стверджує, що навчальний заклад не може методично і особистісно озброїти студента на всі випадки педагогічного життя. Тобто не може бути універсальної методики, спираючись на яку можна вирішувати будь-які навчально-виховні та творчі завдання. Професійну компетентність учителя художньо-естетичного циклу, працівника культури і мистецтв розглядали у своїх дослідженнях Л.Афонченко, І.Левіна, М.Рудзік. У них спільною думкою є те, що для випускника мистецького навчального закладу професійна компетентність – це комплекс мистецько-дидактичних знань, умінь та інтегральна професійно-особистісна характеристика, готовність і спроможність виконувати професійно-педагогічні функції в нових умовах [5]. Тобто її можна розглядати як здатність до оптимального виконання дій та ефективно вирішувати проблеми професійної діяльності. В умовах мистецького навчального закладу основи професійної компетентності формуються у процесі вивчення як загально професійних, так і спеціальних (наприклад, блок дисциплін предметної підготовки). Оволодівши основами духовної і матеріальної культури, представляючи свою діяльність на теоретичному рівні, майбутні вчителі готові до закріплення сформованих знань і вмінь на практиці. Ця сформованість є передумовою до формування професійної компетентності майбутнього вчителя і передбачає оволодіння ним комплексом спеціальних знань з теоретичних та виконавських дисциплін. Крім того, учитель мистецтва повинен знати спеціальні методики, мистецьку педагогіку і психологію, володіти психолого-педагогічними знаннями в аспекті викладання предмета „Мистецтво” в школі.

Висновки. Таким чином, в основу професійна компетентності майбутнього вчителя мистецтва входить спеціальна, соціальна та особистісна підготовка. Звідси випливає, що вдосконалення підготовки майбутнього вчителя мистецьких дисциплін знаходиться в прямій залежності не тільки від правильної орієнтації студента в процесі навчання на спеціальних заняттях, але й від загальної методичної забезпеченості та практичної озброєності, одержаної у всьому різноманітті дисциплін,

що вивчаються. Слід відзначити, що педагогічна наука і практика виходять з принципової установки про те, що своєрідність педагогічної діяльності робить неприпустимим наявність однієї вузькоспеціальної компетентності, а професіоналізм учителя визначається поєднанням усіх видів професійної компетентності. Цей підхід прийнятний і для мистецтва, оскільки його вузькоспеціальна спрямованість в сьогоднішніх умовах себе не виправдовує, а створює проблеми у професійній діяльності. Завдання, які стоять перед сучасною педагогікою, вимагають глибокого аналізу складних процесів, що відбуваються в сучасній школі. Від того, яким буде вчитель мистецтва, як він стане реалізовувати свою творчу діяльність, чи здатний буде враховувати вимоги, що ставляться сучасним суспільством, у багатьох випадках буде залежати рівень освіченості, вихованості, духовного та культурного розвитку школяра. Організація процесу навчання у вищих мистецьких навчальних закладах повинна бути достатньою для формування у студента цілісної системи знань та умінь, орієнтованих на потреби сучасної загальноосвітньої школи. Саме тому зміст мистецької освіти, методи навчання мають не тільки відповідати сучасному розвитку суспільства але й випереджати його.

Проведене дослідження не претендує на всебічне вирішення проблеми й не вичерпує всіх аспектів окресленої теми, а закладає основу для подальшого дослідження формування професійної компетентності в професійній підготовці майбутнього вчителя мистецтва.

Література

1. Грозан С. Компетентнісний підхід як складова частина підготовки майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. «Педагогічні науки», 2014. Вип. 132. – С. 282–285. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2014_132_75.
2. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01. 07. 2014 р. Вища освіта : інформаційно-аналітичний портал про вищу освіту в Україні та за кордоном [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakonukrayiny-pro-vyschu-osvitu>.
3. Власова О. І. Педагогічна психологія : [нав. посібник]. Київ, 2005. 400 с .
4. Лазаренко Н.І. Професійна підготовка вчителів у педагогічних університетах України в умовах євроінтеграції: монографія. Вінниця : ТОВ «Друк», 2019. 389 с.
5. Растрігіна А. М. Компетентнісний підхід до підготовки майбутнього магістра музичного мистецтва. Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Київ : Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. С. 501–509.
6. Demchenko O., Koval T., Vatso M., Lymar Y., Turchyna I. Развитие рефлексивного компонента готовности будущих педагогов к работе с одаренными детьми во время тренинговых занятий. Society. Integration. Education: Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I, May 22th-23th. 2020. P. 119-132.